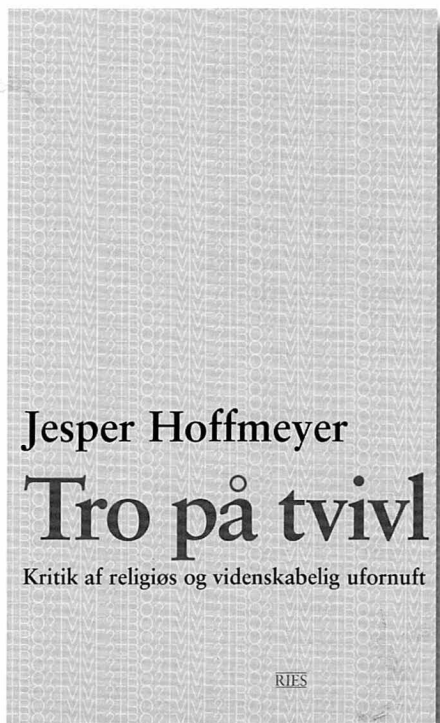

Christoffer Johansen og Niels Christian Hvidt (red.): **Kan bjerge flytte troen?**
334 sider, kr. 299,-. Gyldendal 2008

Jesper Hoffmeyer: **Tro på tvivl. Kritik af religiøs og videnskabelig ufornuft.**
264 sider, kr. 250,-. Forlaget Ries 2009

ANMELDELSE:

TRO PÅ HELBRED OG TVIVL PÅ SYGDOM

– eller er det omvendt?

Af Peter Thielst

Det er en klam bog, Gyldendal har udgivet – endnu en bjergtaget runddans om tro og helbredelse, spiritualitet og sundhed, ved de herrer Johansen & Hvidt (i 2004 udkom opus 1: *Kan troen flytte bjerge?*). *Klam*, fordi den befamler eksistentielle grundspørgsmål med den hensigt ikke alene at befordre religiøs tro og forestillingshorisont, men også en særlig kristen version heraf. *Klam*, fordi den med iver paraderer åbenhed, tolerance og 'åndelig mangfoldighed', men samtidig klart søger at rydde op i det åbne landskab, så der hverken er plads til ateister, New Age, Jehovas Vidner, US-evangeliske kristne, calvinister eller Gammelt Testamente og Koranen – det er enten noget stakkels pjat eller en omgang fundamentalistisk og usund religiøsitet. Og *klam*, fordi bogens hensigt – foruden det allerede antydede – er at advokere dels for flere penge til den såkaldte forskning (!) i tro og helbred, dels for indsættelsen af endnu et lag af krise-mening-tro-coaches, supervisorer og efteruddannere i sundhedssektoren. Sikkert skolet og holdt (dybt) i ånde af vore venner her – *man merkt die Absicht und wird verstimmt*.

Inden jeg går videre, bør bidragyderne Mette Bock, Torben Brostrøm og Pia Tafdrup dog undslippe det klamme selskab: de har leveret personlige historier og har intet med bogens projekt at gøre. Præsterne Preben Kok og Flemming Kofod-Svendsen kommer også fra det personlige felt, men skriver sig ind i bogens tema med en guddommelig glød, så Job og Abraham næppe kunne have gjort det bedre.

VI ER ALLE SYGE, LAD OS BEDE!

Når bogen spørger, om bjerge kan flytte tro – og ikke uden videre repeterer det klassiske tema om, hvorvidt troen kan

flytte bjerge (fx gøre den syge rask, udvirke mirakler, helbrede ved magi, bøn osv.) – så er det for at finde ud af, om store skæbnebrud eller -sammenstød som dødsfald, terminal diagnose, skilsmisse, naturkatastrofer og anslag af en livstruende sygdom kan (eller måske burde?) influere på ens tro og religiøse liv. Dvs. intensivere det eller svække det, vække det eller forandre det radikalt. Den slags spørgsmål går man aldrig forgæves i byen med, for de er – som ganske meget i denne bog – så dumme, banale og overflødige, at der kun gives svaret 'ja'. Ja, det *kan* den slags begivenheder begribeligvis. Mere væsentligt er det, *om* de gør det, evt. *hvordan*, og om det sker i et omfang og med en effekt, som det er værd at interessere sig for. Dvs. som man – det offentlige, systemet, samfundet – skal tage ad notam og gøre noget ved, altså ud over at henvise til og trække på det hold af hospitalspræster (vis-a-vis fængsels-, studenter- og sømandspræster!) og krisepsykologer, der allerede er i sving. Er det også noget, som lægen, sygeplejersken, portøren og alle de pårørende skal vide mere om, instrueres yderligere i og påtage sig at virke mere aktivt i forhold til?

Det er nemlig sådan, hvis vi kan få bragt situationen derhen, at der bliver en masse at bekymre sig om, bruge ny tid på og – ikke mindst! – *forske* i. Derfor starter denne bog med følgende fanfare: "Oplevelsen af alvorlig, livstruende sygdom er ved at blive hverdag for mange danske familier. Mere end 750.000 mennesker lever i dag i Danmark efter at have været i behandling for kræft, hjertesygdom, sukker-syge eller depression – alle livstruende sygdomme. Mange har oplevet andre alvorlige livsbegivenheder som død i den nærmeste familie, ulykker og naturkatastrofer." Ja, vi bliver flere og flere, og snart er vi sikkert ramt alle sammen, og med livstruende træk i krop og sjæl er vi nærmest døende hele bundtet – på vej ud ad slisken, hjem til Gud ...

Sådan kan man sygeliggøre og offergøre alle de heldige – ja, vi er mange, som Brostrøm kærligt (og måske lidt ironisk) noterer sig – der har gennemlevet et gunstigt sygdomsforløb, dvs. er blevet 'overleveret',

er strøget forbi (har snydt!?) en fatal diagnose eller simpelthen har formået at sørge til bunds og færdig, så livet atter åbner sig – i al sin herlighed og måske livstruende forfærdelighed. Der tales meget om det at 'støde ind i bjerge' som et 'moment of change' (fint som Mrs. Hyacinth og Obama skal det jo være), men det er dels en klodset og morbid metafor (tænk på bilsammenstød og flyene mod Twin Towers), dels et fjoget udtryk, for hvad er ikke – eller *kan være* – et livsforløb med forandringer. Der skal ikke bjerge, død, lidelse og tab til. Bortset fra, at man i fysisk forstand altid skal ligge ned for at kunne rejse sig, gælder det ikke eksistentielt, at man først skal være sendt til tælling, før store sporskift kan melde sig. Et nænsomt skub, en lille sten i skoen, en vigtig replik i en samtale, måske blot en ny melodi i sindet, som man ikke aner, hvor kommer fra – og der sker noget med tro eller ikke-tro. Religiøse mennesker er interesseret i den religiøse dimension – det religiøse sprog og ditto idéverden – men basalt og fælles for menneskenes børn handler det om eksistens og om måden, hvorpå vi tilføjer livet mening, dvs. et perspektiv og en betydning i tiden, altså mens vi lever.

Sygdom, død og ulykke er omstændigheder ved livet, ganske vist af den mere krasse slags, men at vi som personligt ramte eller pårørende skal indskrives i en offerterminologi og efter en omgang sygeliggørelse (jf. udtrykket 'medmisbrugere') også klientgøres med henblik på støtte og coaching fra teamet 'Tro og helbred' – det er forrykt. *Homo sapiens* er ingenlunde en perfekt art (tværtimod: det er den eneste, der systematisk undergraver sine egne eksistensvilkår), men pattebørn til hobe er vi dog ikke. Lidt familie, venner, kolleger, kort sagt: nogen at tale med, har de fleste vel trods alt. Lad de, der har brug for ekstra hjælp – måske fordi deres situation immervæk er ekstraordinær (og ikke bare 'unik' og 'enestående' som alle andres!) – få denne hjælp; ikke på recept, men uden videre, dvs. også inklusive de fumlede og famlede tiltag, som et lægemenneske med fagligheden i front og privatpersonen gemt bag kitlen kan løbe ud i: det er slet ikke så ilde, bare det sker.

TRO, KVANTITET OG STATISTIK

Hver dag sine gennembrud i indsigt: *En ny undersøgelse viser...* Det indgår snart i enhver ph.d.-afhandling og 9. klassesopgave, at man sætter nogle spørgsmål op og får en række mennesker til at svare på dem. Så har man været 'i marken', og efter en halv time med en lommeregner er ens 'evidensbaserede empiri' blevet til ny og epokegørende forskning. På den måde kan man fx bevise, 1) at de, der ser sig for i trafikken, har bedre muligheder for ikke at blive kørt ned; 2) at børns sprog udvikler sig med alderen; og 3) at sand selvrealisation er realisation af det sande selv. Vupti, så er det ikke længere noget, vi tror og kan tærskle langhalm på: så er det noget, vi ved. – Og straks er det ude i medierne, hvor den journalistiske eftertænkning består i en omgang vox-pop med 2-3 forbipasserende i et shoppingcenter, lystigt udspurgt om hvordan 'de har det med' fx mirakler og det evige liv. Folkets røst hørt anden gang; så er det på plads, og vi kan vende os til nye, spændende vidensområder!

Parodien er min, men slet ikke uden grund i virkeligheden, og slet ikke uden grund i det bjerg af undersøgelser og forskningsrapporter, som Johansen, Hvidt & Co. har gravet frem og kort refererer, så vi ikke alene får vished for, at der er sammenhæng mellem tro og helbred (også målt som *livslængde*: et vigtigt aspekt, hvis det evige liv alligevel er en fuser) – men også bliver overbevist om, at der er så mange 'dybe' og 'komplekse' sammenhænge, der endnu bør forskes i med henblik på mere lindring og helbredelse. Kort sagt: mere glæde for pengene – også selv om der hele tiden skal spares og effektiviseres i den hellige synergis navn.

Det er fantastisk, hvad man kan 'bevise' ved hjælp af spørgeskemaer og statistik – fx at ugentlig kirkegang kan afføde nedsat dødelighed med 32% (mon *daglig* kirkegang helt afskaffer døden?!) – men det er rart at vide, at ting bliver undersøgt til bunds, så en given rapport kan konkludere, at "sociale relationer, eller manglen på samme, udgør en betydelig sygdomsrisiko på linje med veletablerede risikofaktorer som cigaretrykning, blodtryk, blodlipider,

fedme og fysisk aktivitet". Tænk, det vidste jeg slet ikke. Måske vidste Hvidt det heller ikke, for han føjer opbyggeligt til, at "tros-effekten lader imidlertid også til at bestå efter korrektur for den sociale faktor" (og henviser straks til en ny undersøgelse).

I det hele taget er denne bog, trods sin evindelige kredsen om tro og Guds lægende kærlighed for den troende, stærkt optaget af statistik og kvantitative mål – altså det, vi ikke tror, men ved, eller i det mindste kan sætte tal på og måle: i *højden* ligesom bjerge og forskningscentre, i *dybden* ligesom troen og saligheden. Som argument for fænomenet Vassula Rydén, der modtager budskaber direkte fra Kristus, men ikke af den grund er indlagt på en lukket psykiatrisk afdeling, hedder det således, at hendes åbenbaringer i dag "udgør 13 bind og er oversat til over 40 sprog", samt at hun har fortalt herom "ved over 800 møder i over 60 lande, til tider med over 400.000 tilhørere". Se, her kan man da ikke gå helt galt i byen. Om redaktør Johansen får vi også god besked om alle de centre, styrelser og forskningsenheder, han har været leder af eller præsident for, samt at "han har bidraget til mere end 175 internationale videnskabelige publikationer" – det er da mageløst, sikke en kompetence!

Men rekorden i tal-fascination – ja, nærmest tal-mirakler – tager redaktør Hvidt sig nu af. Han har nemlig været på PubMed og i forhold til dens artikelbase for de sidste 45 år søgt på kodeord som "religion" og "spiritualitet" – samt det mere banale for medicinske tidsskrifter: "medicin". Ikke overraskende for den slags er der mange artikler om medicin, og fra 1960 til 2005 er der sandelig blevet flere og flere, næsten tre gange så mange – en stigning på præcis 192% (fra 39.906 til 116.575). I samme periode har artiklerne om tro og helbred (kodeord *religion*) også taget et opsving, fra 384 i 1960 til 6.255 i 2005, og det er en stigning på hele 1.529% – det beviser da, at oplysningen går fremad, og at den megen fordomsfuldhed over for religion i naturvidenskabelige kredse er ved at tage af. Men glæden er endnu større, hvad angår kernen i det hele: *det åndelige*, for kodeord *spiritualitet* viser en stigning i

artikelbasen på 12.300%. Du milde himmel for et gennembrud af Wissenschaft, og så er det en stigning på blot 25 år, for før 1980 var der ikke én artikel i de registrerede medicinske tidsskrifter om 'spiritualitet'. Om man så skal begræde, at der først i 1980-83 meldte sig 11 artikler, som berørte emnet, eller om man skal ryste på hovedet over, at der 2005 figurerer hele 1.364 – vel at mærke i PubMed og ikke en eller anden New Age-registrant – det vil jeg overlade til den kritiske læser.

Der er mere talmagi i bogens artikel om miraklerne i Lourdes, hvor pavens udsendte lægestab holder nøje øje med, hvilke helbredelser der kan kaldes mirakler, og hvilke der må skrives på en anden kappe end Vor Frues. På 150 år er man nået op på 7.200 helbredelser – ikke bare noget med at få det bedre og komme lidt til hæfterne, nej, regulære og ægthedsbekræftede helbredelser. Det virker altså, det med Gud og troen, men den katolske kirke er alligevel nærig med at udstede mirakelbeviser, for kun 67 har fundet nåde for det høje blik. Men, som den lægelige chef med forargelse også skriver: "Kan det virkelig passe, at der kun er syvogtres [mirakel]-helbredte ud af de millioner af syge, der har været i Lourdes? Det forekommer helt usandsynligt!" I den situation er det da godt, at han selv kan rokke ved det dumme bjerg af en pavekirke og få det sande antal af mirakler opjusteret. Skal jeg være helt ærlig, så tror jeg nu heller ikke, at det kan skade at tage en tur til Lourdes, sådan en skøn forårsdag, 'hvor skoven dog er frisk og stor'...

ALT DET MAN IKKE UNDERSØGER

Man skal være varsom med at fastslå noget om den menneskelige natur, især når det er kulturen, det handler om. Så er der ikke noget, som er naturligt, medmindre 'naturligt' betyder 'meget almindeligt', 'ganske udbredt' eller 'ikke overraskende'. At mennesker søger mening i livet og i livets større spørgsmål og kriser, er der jo ikke noget mærkeligt i, al den stund vi har udviklet sprog og bevidsthed og derfor altid kan fundere over, hvad vi ikke ved, undre os over, hvad vi endnu ikke forstår, og formulere spørgsmål, der endnu ikke

gives noget meningsfuldt eller tilfredsstillende svar på. Vil man partout sætte denne adfærd i relation til en naturlig drift til mening, sådan som Viktor E. Frankl gjorde det, skal man gøre sig klart, at man er ude i de metafysiske konstruktioner. At slutte sig fra en ret almen adfærd til en præprogrammeret og medfødt natur, er lige så uholdbart som at slutte fra forestillinger om Gud og anden transcendent magt og magi til eksistensen af sådanne ting – eller fra ideen om en enhjørning til faktiske enhjørninger.

Når Ludwig Wittgenstein sagde: "Det, hvorom man ikke kan tale, om det må man tie.", så tænkte han bl.a. på Gud (eller blot gud), som det ikke giver mening at tale om i betydningen 'bevise' eller 'fastslå med argumenter'. At *tie* betyder derfor her at overlade fænomenet til tro, den personlige vished eller anfægtelse, som vi ved, at mange mennesker mentalt-emotionelt har i tilgift til alt det, de med fornuften og intersubjektive, gode grunde ved. Tro er derfor snarere noget, mennesker gør, end noget, de har, og da slet ikke i kraft af naturen. På samme måde med bevægelsen 'søgen efter mening': det er en aktivitet – endda en, som man skal være meget lam på sjælen/bevidstheden for at undslå sig – ikke en drift. Gud er derfor et ord, som mennesker sætter på en særlig idé om mening, og som sådan hvirvles alt, hvad der i betydningen 'guddommeligt' og 'heligt' påkaldes som 'ånd' og 'spiritualitet', ind i et specielt univers for mening, der i visse livssammenhænge – fx ved sygdom, død og ulykke – bliver mere virkeligt og vigtigt end det fællesmenneskelige hverdagsunivers, vi befinder os i med vore kroppe, vor stemmeret og vort sygesikringsbevis.

Derfor ville det være klædeligt, om de, der forsker i de mulige relationer mellem tro og helbredelse, spiritualitet og sundhed, ikke blot interesserede sig for nogle statistiske markører for øget levetid, fravær af depression, bedre håndtering af ændret livssituation og måske ligefrem forbedret helbredelse eller restitution i lyset af hits for tro, bøn, kirkegang, håndspålæggelse osv. – men for, hvad det er i disse menneskelige, kulturelle konstruk-

tioner, der mobiliserer disse eventuelle udsving. Hvis man nøjes med at konstatere, at ens undersøgelser viser, at Gud og tro er noget godt, bliver den korte og tåbelige konklusion let, at så må vi have noget mere Gud og tro. Og så er den klamme forførelse i fuld gang: ikke længere i skikkelse af børnelokkere, men som genuine sjælelokkere, med mentale og emotionelle overgreb på samvittigheden – den slags turde ethvert lægeløfte modsætte sig, i respekt for den syge, hvis ikke slet og ret i respekt for medmennesket, dets integritet og værdighed.

Ja, tænk om nye undersøgelser en dag kan afdække, at det virkelig gør en forskel, om man er lutheransk kristen, katolik, ortodoks eller blot nyreligiøs flipperrøv med Jesus-look, når der skal vælges coping-strategi op til alvorlig sygdom og ulykke, så er vi derude, hvor jeg også for alvor vil overveje at bede til de højere magter. Men tænk også, om nye undersøgelser en dag skulle vise, at det skubber lige så godt på restitution, smertelindring og livsmening at være livslangt medlem af det kommunistiske parti, Greenpeace eller den lokale roklub og filatelistforening, som at kunne sidde og polere sin religiøse glorie og holde Gud i hånden. Håb, meningsfuldhed og socialt velvære har mange måder at manifestere sig på. Man kan derfor nok konstatere, at der lå besk kritik bag Freuds religionsafhandling *En illusioners fremtid* (1927), men da alt i en vis og ikke uvæsentlig forstand er konstruktioner og fortolkninger – livsarrangementer – så er illusioner ikke så slemme endda. Og livet er i al sin realitet også gjort af det stof.

Kort sagt: alle disse florumvundne forskningsrapporter om mulige sammenhænge mellem tro og helbred må løftes ud af deres religiøse, metafysiske funderede regi, hvor spiritualitet antages i sig selv at være noget højere (og dybere), og give sig i kast med at undersøge, hvad det er for nogle menneskelige, kulturelle og sociale sammenhænge og overbygninger, der bedst giver livsmød og overskud – og som sådanne måske er bedst egnede til at imødegå eller ligefrem camouflere den omfattende fremmedgørelse og identitetsmæssige rod-

løshed, som de fleste af menneskenes moderne børn er udsat for. Ikke for at udvikle nye livsanskuelser, nye religiøse fix og spirituelle copingstrategier, men for at bringe oplysningsprojektet videre, så vi i højere grad ved, hvad vi skal vide, og kender (vedkender os) den mening, som vi skal vurdere livets op- og nedture i lyset af.

OG SÅ OVER TIL NOGET HELT ANDET...

Måske er det uretfærdigt at omtale Jesper Hoffmeyers nye bog i selskab med Hvidt & Co., men efter prøvelsernes tid venter om ikke frelsen, så i hvert fald et frisk bad i køligt og klart vand. Hoffmeyer er dog ikke ude i samme ærinde som tidens ivrige og næsten missionske ateister, der vil mane Gud og religion helt ud af verden, og han er heller ikke som sådan ude på at forsvare Darwin og evolutionsteorien mod tidens kristne fundamentalister og finurlige tilhængere af 'intelligent design', der ser Gud som den nødvendige forudsætning for at forstå naturens umådelige skønhed og komplekse indretning. Nej, han er mest optaget af at skille tingene ad, holde troens meningsssfære ude fra naturvidenskabens og betone, at viden mere er i pagt med tvivl end med vished.

Sidstnævnte pointe er vigtig, og vigtig at forstå korrekt, for viden er naturligvis ikke udtryk for tvivl, højst en forudgående tvivl (på tidligere antagelser eller dogmer), men viden, der bliver til skråsikkerhed og absolutte udsagn, nægter sig selv – og andre – den mulighed at blive klogere. Det at blive klogere har dels noget med en erkendelsesudvikling – en mere og mere forfinet og præcis indsigt – at gøre; dels noget med erkendte synsvinkler, perspektiver og interesser (Habermas) at gøre. Forskning er ikke blot forskning – ikke blot et spørgsmål om at anstille et forsøg og måle et resultat – men foregår altid i en bestemt sammenhæng, drevet af bestemte spørgsmål (og bag dem: bestemte praktiske problemer) og udfoldet gennem bestemte modeller og begreber. Her er Hoffmeyer bange for at åbne dørene for hele den *socialkonstruktivisme*, som kan gøre alt relativt (og næsten subjektivt), men dog fuldstændig på det rene med, at ny og reelt

øget indsigt ikke kommer i stand uden teoretiske brud og tilføjelser, der lægger andre forståelsesformer frem – og i kraft af dem måske sporer forskningen til mere dækkende og anvendelige indsigter. Det er såmænd det grundlag, Hoffmeyer selv arbejder ud fra, når han på den ene side kritisk fastholder Darwins udviklingslære som forståelsesramme og på den anden side følger sit eget biosemiotiske perspektiv til for bedre (mere klargørende og brugbart) at få hold på de mellemregninger – udviklingsgange og -processer – Darwin måtte overse.

Selvom alt, hvad der har med såvel teori som viden at gøre, har karakter af fortolkning (Nietzsche) eller af italesættelse (Foucault), så er vi ikke altid ude i de rene tilfældigheder og ubegrundede – eller ubegrundelige – konstruktioner. Fornuften og tankens stringens gør, sammen med kritisk afprøvede modeller og omhyggelige iagttagelser, den vigtige forskel, som på den ene side må inkludere viljen til tvivl og på den anden side ekskludere den rene tro. Når Hoffmeyer med en paradoksformulering hylder *tro på tvivl*, når vi vil *vide mere*, er det således 'tro' i betydningen 'tilid til' eller 'sats på'. Bogens undertitel – *Kritik af religiøs og videnskabelig ufornuft* – præciserer anliggendet og udvider, efterhånden som kapitlerne folder denne kritik ud, den videnskabelige ufornuft til både at omfatte den pseudovidenskab, der draperer sig med New Age-kulturens energi og

kraftfelter og 'intelligent design'-folkenes (kreationisternes) baglæns kortslutninger, og den arrogante standhaftighed, der i visse sammenhænge gør videnskabelige 'beviser' til dogmer og kålhøgent afviser al tvivlens nådegave. Det er sådan set her, at Hoffmeyer er mest skarp og spids, mens den religiøse ufornuft i skikkelse af såvel fundamentalisme som spiritualistisk let-sindighed stort set kan overlades til selv at klæde sig af.

På den anden side vil Hoffmeyer ikke helt afskrive en mulighed for en følelse af *det hellige*, en art ophøjet, afklaret fornemmelse af noget andet end det eksakte og håndgribelige. Det bliver ved antydningen og en lille kattedem for Gregory Bateson & Co., men den er strategisk velplaceret al den stund, at man ikke bør forveksle afskrivning af religiøs tro og metafysisk vidtløftighed med despekt for mennesker med religiøse behov og antagelser. Kun i demokratisk, mellemmenneskelig forstand må vi insistere på et fælles sprog, der betjener sig af og holder sig til fornuften og det åbne, oplyste argument. De, der vil flytte bjerge, gør derfor klogere i – hvis vi skal være fælles om projektet – at investere i en gummiged end i et lift fra Himlen. Mens der så arbejdes på sagen, kan man fornøje sig med mange af Hoffmeyers indblik i naturens tegn og interaktioner og med ham undre sig over, hvad mennesket dog bruger sin store semiotiske frihed til.